Patrimoni | Redacció | Actualitzat el 26/10/2018 a les 10:58

L'Ebre: l'última gran batalla de les Brigades Internacionals

Una exposició al Museu Terres de l'Ebre rememora de forma monogràfica el paper dels voluntaris vinguts d'arreu del món per combatre el feixisme

Imatge del cartell d'entrada a l'exposició 'L'Ebre. Darrer Escenari de les Brigades Internacionals'. | ACN / J. Marsal

Va ser l'últim gran escenari bèl·lic en la qual van participar les brigades internacionals just abans que el govern de la República decidís dissoldre-les en el seu intent, infructuós, de desactivar el suport actiu de l'Alemanya nazi i l'Itàlia feixista a l'exèrcit de Franco. La batalla de l'Ebre va acabar convertint-se en la contesa final per a milers de combatents que, de forma voluntària, van arribar d'arreu del món per sumar-se i donar la vida en la lluita contra el feixisme al llarg de la guerra civil.

L'exposició *L'Ebre. Darrer escenari de les brigades internacionals*' que va obrir portes al Museu de les Terres de l'Ebre este divendres al vespre fins el pròxim 25 de novembre, és la primera mostra monogràfica que aprofundeix en este episodi, just quan se celebren els 80 anys de la retirada dels voluntaris.

Produïda pel mateix Museu de les Terres de l'Ebre, el Consorci Memorial de la Batalla de l'Ebre (Comebe) i la Generalitat, l'exposició s'organitza en vuit àmbits diferents amb textos i fotografies. Alguns dels documents, originals, procedeixen de la col·lecció del senienc Julio Allepuz així com del mateix Comebe. La mostra ha estat comissariada per Lourdes Artigas, del CRAI de la

Universitat de Barcelona.

Més de 35.000 homes, de 53 nacionalitats -principalment francesos, però també polonesos, italians, anglesos o nord-americans, entre d'altres-, es van unir a les forces de la República per aturar el feixisme en una guerra que va acabar convertint-se en l'avantsala i el laboratori de proves del conflicte bèl·lic a gran escala que va esdevenir la Segona Guerra Mundial. El de les brigades internacionals, però, s'ha convertit en un cas únic a la història. No només pel seu nombre, sinó també pel fet que venien com a voluntaris, organitzant-se ells mateixos o responent a crides com les de la Internacional Comunista. Molts d'ells van acabar trobant la mort en la cruenta batalla de l'Ebre.

"Ens hem centrat, intentant donant visió àmplia perquè no tothom té coneixement del tema, en el nostre territori. És l'últim lloc on estes unitats d'elit de l'Exèrcit Popular de la República van tenir un paper destacable", subratlla David Tormo, coordinador tècnic del Comebe. Els brigadistes havien intentat contenir l'avanç de les tropes feixistes fins a l'Ebre quan l'abril de 1938 el front d'Aragó cedeix. "Van patir episodis luctuosos com la mort de Merriman -Robert, comandant del batalló Lincoln, que aplegava els voluntaris nord-americans- i membres d'altres unitats. I tornen a estar presents al territori durant la batalla de l'Ebre, l'últim gran combat on prenent part", precisa. Entre la defesta a l'Aragó i l'inici de l'ofensiva, entre abril i juliol ,es brigadistes van descansar i reorganitzar-se al territori: la 35 Divisió, al Priorat, i la 45 al Baix Ebre.

El director del Museu de les Terres de l'Ebre, Àlex Farnós, i el coordinador tècnic del Comebe, David Tormo, revisen objectes de la guerra civil que s'exposaran a la mostar dels brigadistes inernacionals. Foto: ACN / J. Marsal

Combat de desgast

A l'Ebre, a partir del 25 de juliol de 1938, els brigadistes van haver de fer front a un autèntic combat de desgast contra les tropes feixistes, que van prolongar la contraofensiva amb l'objectiu d'anihilar els combatents republicans. Els 115 dies de combats, que la van convertir en la batalla

més llarga i sagnant del conflicte, va acabar suposant la pèrdua del millor exèrcit de la República i la majoria de l'armament més modern, segons recorden els historiadors.

Brigadistes internacionals van participar en les dues operacions de distracció, al nord i al sud, destinades a fixar sobre el terreny les divisions franquistes que defensaven aquelles zones, mentre que el gruix de l'ofensiva es concentrava al centre. L'atac principal es va dur a terme entre Faió i Benifallet, amb tres eixos de penetració entre Riba-roja d'Ebre i Flix, entre Flix i Móra d'Ebre, i entre Móra d'Ebre i Miravet. L'operació, inicialment, va ser un èxit i les tropes republicanes van avançar ràpidament.

Van prendre part les brigades XIII, la XIV i la XV, tot i que també hi van participar, amb menor incidència, la XI i la XII. La bibliografia xifra entre 3.000 i 3.500 els voluntaris que van lluitar a l'Ebre, entre els quals molts estrangers, però també catalans i espanyols. L'intent fracassat de Juan Negrín de forçar la retirada dels suports alemany i italià de l'èxit franquista amb la dissolució de les brigades va culminar el 23 de setembre de 1938.

A partir d'esta data, la majoria es van concentrar al Baix Priorat, concretament a les poblacions de Marçà, Falset, Pradell, Gratallops, Capçanes o la Torre de Fontaubella. Entre el 16 i el 17 d'octubre, prop de l'estació de tren de Pradell, a la Torre de Fontaubella, va tenir lloc una desfilada dels brigadistes. En este acte, el mateix president del govern de la República va prometre la nacionalitat espanyola a tots els brigadistes que havien participat a la guerra, promesa que no es va complir fins més de 50 anys més tard.

Una desfilada militar a Barcelona el 28 d'octubre, a la qual van acudir més de 300.000 persones per agrair-los el seu compromís, va convertir-se en l'acte final de comiat dels voluntaris que havien vingut a lluitar contra el feixisme. El febrer de 1939, derrotats van creuar la frontera per acabar als camps de concentració francesos, com la resta de refugiats republicans. La lluita va continuar a casa, als camps de concentració o als fronts de la segona guerra mundial.

El coordinador tècnic del Comebe, David Tormo, observant un dels panells de l'exposició sobre les Brigades Internacionals a la batalla de l'Ebre Foto: ACN / J. Marsal

L'odissea dels brigadistes oblidats

Només els brigadistes originaris de països democràtics van poder ser repatriats immediatament. En canvi més de 5.000 alemanys, polonesos i iugoslaus, entre d'altres, van estar retinguts a la frontera. Molts d'ells, van decidir retornar al front i continuar lluitant per la República fins al final de la guerra enquadrats en l'exèrcit regular. Aquest és un dels punts més poc coneguts de la seua història. Tot i existir "molta obra escrita i recerca" sobre el seu paper bèl·lic, Tormo recorda que cal encara "aprofundir en l'epíleg, la part més complexa", que van suposar l'odissea final de molts d'estos lluitadors antifeixistes que van donar la vida per una causa en un territori estranger en el moment de tornar al seu país.

"Hi ha històries humanes molt diverses i vinculades a la situació política al seu país d'origen. Tenim aquells que van tornar a les democràcies consolidades, com els Estats Units, però venien marcats per l'estigma de lluitar en defensa del comunisme. Els que van tornar a la Unió Soviètica portaven l'estigma d'estar contaminats per ideologies alienes al comunisme estalinista i van patir purgues", subratlla. "Entremig tenim este ventall, incloent els que no van poder tornar a casa: a l'Alemanya nazi i l'Itàlia feixista", conclou.

Què els movia a venir a lluitar en un conflicte que, aparentment, els era aliè? El context de l'Europa d'entreguerres i la crisi econòmica dels anys trenta explica, en part, el fenomen. "Havia la sensació que el món havia de canviar, que han de passar coses, molta gent jove amb consciència social i que entén que podien jugar un paper per provocar el canvi, fer palanca i que un dels escenaris on es juga el canvi, on s'assaja el que pot esdevenir a Europa és Espanya. Per això venen aquí a combatre, en el que consideren la primera batalla per derrotar el feixisme que, malauradament, no només no és derrotat sinó que a partir d'aquí comença un episodi bèl·lic molt més greu que és la Segona Guerra Mundial", tanca Tormo.